

ALMANYA VE JAPONYA’NIN SANAYİLEŞME SÜRECİNDE KORUMACI POLİTİKALARIN ÖNEMİ

Hülya DERYA*

Öz

İnsanlık tarihiyle beraber, insanlar çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için, üretimde bulunmak, ticaret yapmak ve elindeki ürünleri korumak gibi, esas itibarıyla ekonomik karakterli çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Birçok gelişmekte olan ülkede aktif ve müdahaleci politika uygulamalarının, genelde sanayinin, özelde ise belirli sektörlerin iktisadi büyüme ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasında etkin bir politika ve araç olarak kullanılması eğilimi yaygın olmuştur. Geçmişte birçok uygulamada geçici bir korumadan sonra rekabetçi duruma geçen sanayiler bulunmaktadır. Ancak, bu tip korumacı uygulamaların ekonomiye maliyetler yüklemesi de kaçınılmazdır: Bu olumsuzlukların ortadan kaldırılabilmesi için gelecekteki verim artışını maksimize edecek sanayi dalının seçilmesi ve korumanın sağladığı rekabet edebilme imkânından yoksun kalacakları için korunan sanayi dallarının en düşük maliyet sağlayıncaya kadar aynı oranda korunmasına devam edilmelidir. Bu makalede Almanya’nın ve Japonya’nın endüstrileşme döneminde korumacılığa verdiği önem her iki ülke kıyaslanarak anlatılacaktır. Bu çalışmayla unutulmaya yüz tutmuş korumacılığın önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Japonya, Almanya, Endüstrileşme, Koruma Tedbirleri.

THE IMPORTANCE OF PROTECTIONIST POLICY OF GERMANY AND JAPAN IN INDUSTRIALISATION PROCESS

Abstract

From the beginning of mankind to live on earth to meet a variety of needs, are in production, trade and maintaining the product at hand, essentially economic character is no doubt that in various activities. Many emerging applications of active and interventionist policies in a country has been practiced widely. Especially, to use as an effective policy tool for increasing economic growth and international competitiveness for the industry in general and some specific industries in particular has been a common trend. There are lots of industries became competitive after a temporary protectionism in practice. However, this kind of industrialisation inevitably increases the costs to economy: To avoid the disadvantage it should be chose a right sector of industry that maximize the efficiency in the future and to maintain protection of the sector till the point of minimising costs as the sector cannot compete while under protection. In this humble work, commitment to protectionism during the industrialization of Germany and Japan will be discussed by comparing both countries. Also, the importance of protectionism will be emphasized in it.

Keywords: Japan, Germany, Industrialization, Conservation Measures.

GİRİŞ

Tarihi çağlar boyunca korumacılık, serbest ticaret sürekli bir çekişme ve tartışma konusu olmuştur. Merkantilistlerle başlayan korumacılık akımı, klasik iktisatçıların serbest ticareti savunması ile bir ölçüde frenlenmiş ise de tartışma günümüze kadar gelmiştir. Korumacılığı savunan görüş ve düşünceler, kuşkusuz hem önemli hem de ağırlıktadır. Korumacılık, yeni kurulan sanayilerin dış rekabete karşı korunmasını sağlar. Bu nedenle, korumacılık gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesinde, vazgeçilmez bir politikadır. Bu şekilde, yerli sanayi, kuruluş ve gelişme aşamasında yabancı ürünlerin rekabetine karşı

* Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İİBF, hulya_derya@kilis.edu.tr

korunacaktır. İktisat tarihi incelenecek olursa, sanayileşmenin ancak bu yolla geliştiği görülecektir. Koruma tedbirleri teorileri, ülkeler arasındaki büyük gelişim farklılıklarını, sanayileşmenin önemli rolünü ve ekonomik kalkınmanın dinamiğini dikkate alarak; zamana uygun korumaya yönelik önlemler almıştır. Bu argümanla; Almanya, Japonya örnekleri bize, neoklasik ekonomistlerin büyük bir bölümünün iddialarının aksi şekilde, başarılı bir gelişime yol açtıklarını göstermiştir.

Bu makalede Almanya ve Japonya'nın sanayileşme süreci karşılaştırılmıştır. Ayrıca, Almanya ve Japonya'nın sanayileşme süreci ve kalkınmalarında görece önemli olan koruma tedbirleri değerlendirilecektir. Japonya ve Almanya'nın gerçekte serbest uluslararası ticarete karşı olmadıkları, sadece belirli durumlar için kısıtlamayı savundukları anlatılmıştır.

1. SANAYİLEŞME ÖNCESİ HAZIRLIK AŞAMASI

Almanya'da sanayileşmenin ön hazırlığı 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında gerçekleşmiştir. Bu dönemde ekonomik, toplumsal ve politik alanda bir dizi iktisadi-tarihsel reform uygulamaya konmuştur. 19. yüzyılın başında Almanya hala bir tarım ülkesiydi, çalışanların neredeyse üçte ikisi bu sektörde istihdam ediliyordu. Çalışanların yaklaşık % 20'sinin istihdam edildiği ticari sektördeyse hala sanayi öncesi üretim biçimi hâkimdi (Henning, F.W., 1973, s. 20). Ticari sektörün büyük bir bölümü dağınmıştı ve üretilen ürünlerin sadece küçük bir kısmı fabrikalarda imal ediliyor, ürünlerin yaklaşık yarısı el sanatı ürünüydü. (Henning, F.W., 1973, s. 72-75).

Alman ticaret politikasındaki ilk önemli olay, 1806 yılında Napolyon'un ilan etmiş olduğu kıtasal ticaret yasağıydı ki bunun sonunda kıta Avrupa'sının büyük Britanya ve deniz aşırı ülkelerle yapmış olduğu ticaret neredeyse bütünüyle durmuştu. Bu dönemde gerçekleşen Alman iktisadi gelişimiyle ilgili açıklamalar kısmen tezatlık içermektedir ki bu yerel farklılıklar üzerinden açıklanabilir. Örneğin Ren nehrinin solunda kalan bölgeler Fransız imparatorluğuna intikal etmişti ve Fransa'nın gümrük korumasından faydalanıyorlardı. Aynı şekilde Fransa'ya kuvvetli bir şekilde bağımlı olan Ren birliği devletleri de gümrük avantajlarından yararlanıyordu, ama Fransız ürünlerine kendi değerinin %10 üzerinde fiyat arttıramıyorlardı. Bu şekilde Ren nehrinin solunda kalan bölgelere göre göreceli olarak daha az avantajlıydılar, ama İngiliz rekabetinin uzak tutulması sanayiye canlandırmıştı. Aynı şekilde Almanya'nın doğusunda da bazı sanayi kolları İngiltere'nin Napolyon döneminde saf dışı kalmasından faydalandı, fakat burada deniz aşırı ülkelere ihracat yapan bazı sektörler, kıtasal bariyer dolayısıyla büyük yara almıştır (özellikle tekstil sektörü) (Lütge, F., 1966, s. 460-462).

1815 yılında kıtasal bariyerin kalkmasından sonra, İngiltere teknik üstünlüğü sayesinde ürünlerini ucuz satabiliyordu ve yüksek gümrük duvarlarıyla yabancı malları kendi pazarlarından uzak tutuyordu (Henning, F.W., 1973, s. 87; Lütge, F., 1966, s. 462). Friedrich Lütke bununla ilgili aşağıdaki ifadeleri sarf etmiştir:

“İngiliz ekonomi politikası o dönemde acımasız düşürüm uygulayarak dış pazarları ele geçirmiştir. Kıta Avrupa'sı ve Almanya endüstrileri geri durumdaydı ve rakip olarak görülüyordu. İngiltere serbest ticaret parolası ismi altında, endüstriyel bir egemenlik inşa etmeye çalışmıştır ki bu bağlamda zamanın İngiliz parlamenterleri açık bir şekilde “kıtasal Avrupa fabrikalarının bebekken boğulması gerektiğini...” vurgulamıştır. (Lütge, F., 1966, s. 462).

Alman devletleri ise bir yanda aşırı kuvvetli İngiliz rekabetiyle uğraşırken diğer yanda Fransa, Avusturya, Hollanda, Rusya gibi ülkelerin korumacı politikalarından etkileniyordu ki bu ihracat pazarlarının büyük bir bölümünün kaybı anlamına geliyordu. Almanya ticaret politikası anlamında diğer ülkelerin karşısında savunmasız durumdaydı, çünkü iç siyasi parçalanmışlığı dolayısıyla etkili karşı önlemler alamıyordu. Her ne kadar bu devletler ortak hareket etme fikrini benimsemiş olsalar dahi, küçük – büyük Alman devletleri bir ekonomi politikası üzerinde uzlaşmıyordu (Hausherr, H., 1966; Lütge, F., 1966, s. 464).

O dönemde Alman devletleri federe devletler halinde birbirlerine karşı gümrük uyguluyorken dışarıya ise tamamen açıktılar. Prusya, 1818 yılında bir gümrük kanunu çıkartarak kendi bölgesi içerisinde bir pazar oluşturmaya kalkıştı. Friedrich List'in etkisiyle de 1819 yılında bu hareket bir özel ticaret derneğine dönüştü. Bu dernek Almanya içerisindeki tüm iktisadi – politik bariyerlerin kaldırılmasını hedefliyor ve dışarıya karşı yüksek koruma duvarları talep ediyordu. Prusya'nın yanında ikinci Alman gücü olan Avusturya, güney Alman rekabetinden korktuğu için ticaret derneğini desteklemezken, Prusya kendi politikasını kabul ettirmeyi başardı. 1830'a kadar geçen dönemde neredeyse bütün Alman devletleri Prusya tarafından oluşturulan gümrük birliğine dâhil oldu.

Prusya'nın bu gümrük birliğine 1834 yılında Bavyera, Würtemberg ve Hohenzollern'in katılımıyla birlikte Alman Gümrük Birliği tesis edildi (Hausherr, H., 1966, s. 56; Henning, F. W., 1973, s. 89). Aynı yıl Saksonya ve Thüringen'de bu birliğe dâhil oldu. Bu şekilde neredeyse bütün Alman devletlerini kapsayan ve 25 milyon nüfusa sahip bir ekonomik alan yaratılmış oldu. Her ne kadar bu birlik, iç gümrüklerin kaldırılması ve Almanya içi takası rahatlatılması anlamını taşısa bile, ortak para birimi oluşturma ve yatırım yapma özgürlüğü uygulamaları ancak yıllar sonra gündeme geldi (Lütge, F., 1966, s. 470; Hausherr, H., 1966, s. 56).

Gümrük birliğinin tesis edilmesi, Almanya'da sanayi devrimin önünü açtı. “Almanya bu şekilde İngiltere'nin başından beri, Rusya'nın II. Katherina'yla birlikte, Fransa'nın devrimden itibaren yaptıklarını gerçekleştirmiş ve ortak bir ekonomik alan yaratmıştır ki aksi durumda sanayileşme zaten mümkün olmazdı” (Hausherr, H., 1966, s. 57). Sanayi teşvikleri ise Almanya'daki sanayi devrimini hazırlayan önemli faktörlerden birisi olmuştur. Gerçi ticaret özgürlüğünün yürürlüğe konulması ve daha ziyade gevşek gümrük politikasıyla birlikte kısmen liberal bir politika tercih edilmişti. Ama “Prusyalı memurlar kısa zamanda bununla tatmin olmamıştı ve Adam Smith'in devlet müdahalesine karşı oluşunu, Prusya sanayisine gerekli olan dinamikten yoksun bırakacağı görüşüne vardılar. Bu yüzden sanayinin devlet teşvikini esas alan bağımsız bir tasarımda bulundular” (Hausherr, H., 1966, s. 89-91). Devlet sanayi teşviki örneğinin genel bir koruma yapısının oluşturulması ve teknik eğitim olanağının sağlanmasını kapsıyordu. Bu ise işgücü kalitesini arttırmış ve teknik ilerlemenin önünü açmıştı.

Teknik ilerleme aynı zamanda hükümetin yurt dışından teknik ve endüstriyel bilgiyi transfer etmesi tarafından da desteklendi. Ayrıca federe devletlerin birbirine karşı uyguladıkları gümrüklerin kaldırılması ticaretin önünü açtı ve ulaşım altyapısı güçlendirildi. Devlet öncü kuruluşlar kurarak ve örnek işletmeler tesis ederek ekonomiye müdahil oldu. Bu bağlamda bazı işletmelere, diğer yatırımcılara eğitim vermek kaydıyla yeni makineler hediye edildi ki bu uygulama yeni makinelerin hızla yayılmasını sağladı (Ritter, U. P., 1961, s. 158).

Dönemin Sanayiye teşvik eden en meşhur bürokrati Prusyalı Peter Beuth idi. The Father of the Prussian industry-Prusya endüstrisinin babası (Henderson, W. Q., 1955, s. 222). Beuth

1818-1845 arasında Prusya maliye bakanıydı ve yeni makine parkının kurulumu, teknik ilerleme konusunda belirleyici bir rol oynamıştı. Berlin Sanayi Enstitüsü ve Endüstriyel Teknoloji Okulunun kurulması onun başlattığı program çerçevesinde gerçekleşti. Beuth ayrıca seyahatlere çıkarak yurtdışındaki fabrikaları ziyaret etti ve tekniğin transferine imza attı. Prusyalı üreticilerse bunun neticesinde sanayi kuruluşlarını kurmak için gerekli teknik bilgiye sahip oldu. Beuth bu anlamda bugün bilinen pek çok Alman sanayi kuruluşunun öncülüğünü yapmıştır.

1.1. Birinci Sanayileşme Aşaması

19. yüzyılın başında Almanya'nın geç olsa bile, sanayileşmesi için gerekli ortam hazırlanmıştı. Yabancı sanayiler bilinçli bir şekilde taklit edildi ve geleneksel el sanatlarının yerini yavaş yavaş modern fabrika teknikleri aldı (özellikle demir- çelik ve tekstil sektöründe) (Lütge, F., 1966, s. 464). Bununla birlikte Alman devletlerinin bu dönemde yapılanmasındaki en önemli rol, demiryolu sisteminin kurulmasında yatmaktadır.

Almanya'da tekstil sektörünün sanayileşmesi, İngiltere'ye kıyasla oldukça yavaş ilerlemiştir. Demir – çelik sektörünün çok daha büyük bir önemi vardı ki bu sektör özellikle demiryolu inşaatı ve makine sektörü tarafından teşvik ediliyordu. Makine üretimindeki hızlı gelişim kendisini somut bir şekilde göstermektedir: Prusya'da 1846 yılında makine sanayisinde 7600 işçi çalışırken, bu rakam 1875 yılında 162.000'e çıkmıştır (Henning, F.W. 1973, s. 89; Fischer W. 1993, s. 412).

1840 yılındaki lokomotiflerin sadece 38'i yurt içinde üretilmiş ve 166 tanesi İngiltere'den, 29 adedi ABD'den ve 12 adedi Belçika'dan ithal edilmişti. Kısa sürede gerçekleştirilen ağır sanayi hamlesiyle birlikte, 1854 yılından itibaren Almanya'ya lokomotif ithal edilmemeye başlanmıştır. Demiryolu ağının kurulması sadece demir – çelik sektörü için önemli değildi, bu yapılanma aynı zamanda ulaşım strüktürünü düzeltiyor ve ulaşım maliyetlerini aşağı çekiyordu (Henning, F. W., 1973, s. 155; Kindleberger, C. P., 1996).

İthal ikamesi ise August Borsig tarafından yürürlüğe konmuş ve takip edilmiştir. Peter Beuth tarafından desteklenen Borsig, İngiliz rakipleri Alman pazarından atmayı başarmış ve işletmesini Almanya içi egemen kılmayı başarmıştır (Lütge, F., 1966, s. 492). 1848-1854 arasında Almanya'da işletmeye alınan lokomotiflerin 335'i Borsig tarafından üretilmiş, 65'i diğer Alman işletmeler tarafından üretilmiş ve sadece 37'si yurt dışından ithal edilmiştir ki, bu Borsig şirketlerinin açık egemenliğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Dönemin demiryolları karayollarından farklı olarak daha ziyade özel sektör tarafından finanse edilmiştir (Fischer, W., 1976, s. 295).

19. yüzyılın ortasına kadar Alman gümrük birliğinin ticaret politikası, ölçülü korumacı olarak tanımlanabilir. Gerçi 1818 yılında uygulanmaya başlanan Prusya gümrük kanununun düşük gümrük oranları devralınmıştır, ama bunlar güney Alman ve Ren bölgesi yatırımcılarının baskısı sonucu kısmen yükseltilmiştir. Çünkü gümrük vergisi değer göre tespit edilmiyor ve bunun yerine ağırlık veya miktar gibi ölçüler esas alınıyordu.

Özellikle İngiliz tehdidi altında inleyen güney Alman ve Ren bölgesi pamuk endüstrisi, metal sektörü ve işlenmiş mamul üreticileri gümrük duvarlarının yükseltilmesinden yana tavır sergiledi. Prusya ve Sakson devletlerse buna karşın liberal bir ticaret politikası savunuyorlardı, çünkü bu şekilde hammadde ve ara maddelerin ucuzlamasını umuyorlardı (Kindleberger, C. P., s. 196).

Prusya'nın liberal duruşunun bir diğer nedeniyse, Avusturya'nın gümrük birliğine alınma talebidir. Alman gümrük birliği içerisindeki önder rolünü kaybetmek istemeyen Prusya, korunmaya muhtaç pek çok sektörünü bulunan Avusturya'yı bu birlikten uzak tutmak istiyordu. Korumacılar ve serbest ticaretçiler arasındaki bu mücadele entelektüel düzeyde bir yanda Friedrich List (ve onun yolunu takip edenler) ve diğer yanda Prusya'ya yerleşmiş bir İngiliz olan John Prince Smith tarafından sürdürülmüştü (Henderson, W. O., 1972, s. 167-178).

Alman dış ticaret politikası 50'li ve 60'lı yıllarda genel kalkınma eğilimli ve gümrük vergilerinden arınmış serbest ticaret anlayışıyla geçirdi. Genç şirketlerin gümrük duvarı talebine işler iyi gittiği için pek fazla kulak asılmıyordu (Lambi, İ. N., 1963, s.3.). İngiliz "Corn Laws-mısır kanunları" uygulamasının sonlanmasıyla birlikte 1846 yılında Avrupa'da gümrük indirimi aşamasına geçildi ve Avrupa devletleri kendi aralarında ticaret antlaşmaları yapma yoluna gitmeye başladı. Böylece 40'lı yıllarda yükseltilen gümrükler tekrar indirilmiş oldu ki Prusya'nın oranları 1818'in altına dahi indi (Lambi, İ. N., 1963, s.1-7).

Almanya liberal bir gümrük politikası izlemesine rağmen, pek çok farklı şekilde sanayiye desteklemeye devam ediyordu. Gerçi özel şirketlerin sübvanses edilmesi uygulamasına zamanla son verildi, ama devletler bunun yerine sanayiye desteklemek için bir dizi kuruluş oluşturdu veya tedbir aldı. Öncü şirketlerse devlet tarafından desteklenmeye devam edildi ki bu desteklerin arasında kredi temini, faiz garantisi, makine temini, yabancı uzman işgücü temini v.s.vardı (Fischer, W., 1976, s. 294).

1.2. Almanya'nın Sanayi Devleti Olması

İmparatorluğun kurulmasıyla birinci dünya savaşı arasındaki dönem, belirgin bir şekilde sanayinin serpilmesiyle geçmiştir. Bu dönemde liberal ticaret politikasından uzaklaşmış ve korumacı politika benimsenmiştir. 19. Yüzyılın sonuna doğruysa yoğunlaşma süreci yaşanmıştır ki bu yatay-dikey bağımsız şirketlerin birleşmesine ve tekel oluşumuna yol açmıştır. Bu dönemde ağır endüstri ve makine sanayinin yanında kimya, optik, elektronik gibi sektörler gelişme göstermiştir. Demir yolları uzunluğu ise 1873-1913 arasında 21.200 km'den 637.000 km'ye yükselmiştir ve bu dönemde gerçekleştirilen devletleştirme faaliyetleri sonunda demir yollarının büyük bir bölümü kamunun eline geçmişti (Lütge, F., 1966, s. 510). 1870'lerden sonra pek çok Avrupa ülkesi tekrardan gümrük duvarları ikame etmeye başlamıştır. Bismarck yönetiminde Alman imparatorluğu da bu tandansa uyarak 1879 yılında gümrük duvarlarını yükseltmiştir. Bununla birlikte korumacılar ve serbest ticaretçiler arasında yıllar sürececek bir tartışma fitillenmiştir. Tarım sektörü ve memuriyetten gelen serbest ticaretçiler 1877 yılına kadar etkili olmuş ve gümrük duvarlarının biraz daha düşmesini sağlamışlardır. Özellikle demir-çelik endüstrisinden gelen korumacıların durumu, sanayinin zora girmesi ve ilk işten çıkarmaların başlamasıyla değişti. Bu dönemde tekstil, kağıt ve kimya gibi sektörlerde korumacıları desteklemeye başlamıştı (Henderson, W. O., 1975, s. 212).

Tarım sektöründe yaşanan gelişmelerse belirleyici rol oynadı. Çünkü artık ABD ve Rusya faktörü devreye girmişti. Demir yolları sayesinde bu iki dev ülke ürünlerini artık kolaylıkla dünya pazarlarına ulaştırabiliyordu. 1879'te gümrük duvarları neredeyse bütün sektörler için yükseltildi. Hatta 1873'ten itibaren gümrüksüz ithal edilen ham demirin tonuna 10 mark vergi kondu ki bu o dönem için yaklaşık %20'lik bir fiyat artışı anlamına geliyordu. Diğer hammaddeler genellikle gümrüksüz ithal edilebilirken, işlenmiş demir ve tekstil

ürünleri gümrük oranları bundan bile yüksekti. Bunun ardındansa 1885-1887 yılları arasında tarım sektörü gümrük vergisi oranları önemli artırıldı (Fechter, U., 1974, s. 70).

Alman dış ticaret politikasındaki bir sonraki önemli değişiklik ise Bismarck'ın halefi olan Caprivi tarafından 1871 yılında gerçekleştirilmiştir: Caprivi endüstriyel gümrük duvarlarını korurken neredeyse bütün tarım sektörünün oranlarını aşağı indirdi. Bunun nedeniyse büyümüş olan Alman endüstrisinin, artık yabancı pazarlara daha bağımlı hale gelmiş olmasından ileri geliyordu. Bu dönemde yapılan ticaret anlaşmalarında, yabancı ülkelere sanayi ürünü satabilmek için bu ülkelerin tarım ürünlerine destek sağlandı (Fechter, U., 1974, s. 67-70).

Caprivi bu politikasının bir neticesi olarak, sanayiye ayakta tutmak için tarımı feda ettiği suçlamasıyla karşı karşıya kaldı. Korumacı politika 1. Dünya savaşı başlayana kadar devam etti ve tarım sektörü tekrardan daha fazla dikkate alındı. Askeri bir blokaj korkusu, 20. yüzyılda Alman ticaret politikasının askeri düşünceler üretmesine neden oldu (Fechter, U., 1974, s. 71). İmparatorluk kuruluşu ile 2. Dünya savaşı arasındaki dönemde koruma tedbirlerinin yanı sıra, bağımsız şirketlerin yoğunlaşma sürecine girdikleri ve tekellerin oluştuğu görülebilir. Bunun sonunda ortaya devasa şirketler çıktı. Örneğin Siemens&Schuckert ki bu şirket birinci dünya savaşından hemen önce 80000 kişi istihdam ediyordu. Alman yasalarına göre bütünüyle meşru olan kartel oluşumu özellikle 70'li yıllardan sonra hızlandı ve 1914 yılında bunların sayıları 1000'e ulaştı. Yüksek gümrük duvarları bu kartelleri yabancı baskısının olabildiğince koruyordu ve bunun sonunda iç piyasada fiyatları istedikleri gibi yükseltebiliyordu.

Bu ise onlara uluslararası piyasalarda mallarını üretim maliyetlerinin altında satma olanağı sağlıyordu, çünkü kayıplarını iç piyasadaki karşılıyorlardı. Dünya çapındaki gelişmeler Alman mallarının yüzyıl başında hızla ihraç olmasına yardımcı oluyordu. Hatta demir yolları bile yurt dışına giden ürünlerden, yurt dışından gelen ürünlere göre daha az ücret alıyordu (Cameron, R. E., 1991, s. 42).

1.3. Koruma Tedbirlerinin Alman Gelişimine Etkisi

Almanya'nın 1830 yılında İngiltere ile yapmış olduğu ticarete bakılacak olursa İngiltere'den daha ziyade hazır ürün ithal ettiği (kolonyal mallar hariç) ve buna karşın tarım ürünü ile hammadde sattığı görülebilir. Bu dönemde Alman sanayinin gelişmiş İngiliz sanayi karşısında bir varlık gösteremediği ortadadır. Dış ticaret bilançosu hazır ürünlerde Fransa'yla da negatifte ve tarım-hammadde de pozitif, yalnız buradaki makas daha düşüktür. Avusturya, Rusya/Polonya, ABD ve Latin Amerika için durum farklı. Almanya bu ülkelere hazır mamul satabiliyordu ve buna karşın hammadde, tarım ürünü, kolonyal ürün (pamuk, tütün v.s.) ithal ediyordu. Alman sanayi 1830'larda İngilizlerin çok gerisindeydi, ama ürünlerini doğu Avrupa ve deniz aşırı ülkelere gönderebiliyordu. Ki esasında (Bu da) konusu ülkelerin düzeyinin daha da düşük olduğu anlamına geliyordu (Kutz, M., 1974, s. 252-262). 19. yüzyıl boyunca Alman sanayisinin gelişimi strüktürel bir değişim yaşamış ve primer (basit) sektörler önem kaybetmeye başlamıştır, özellikle 1875 yılından sonra bu dönüşüm bütünüyle hızlanmıştır. Buna karşın yüksek sektörlerdeki istihdamın sürekli arttığı ve bu dönemde paylarının iki katına çıktığı gözlenir. Sanayide üretim 1873 yılından itibaren büyük bir süratle artmaya başlamıştır. (Henning, F. W., 1973, s. 130). Almanya'nın 1860 yılında dünya sanayi üretimindeki payı Rusya ve Fransa'nın bile gerisindeyken, İngiltere ile olan fark inanılmaz boyutlardaydı. Sonra gerçek sanayileşme aşamasına geçildi ve Almanya elli yıl

içerisinde dünya üretimindeki payını üçe katladı, en büyük Avrupa sanayisi olan İngiltere'nin yerine geçti.

Tablo 1. Ülkelerin dünya endüstriyel ürün üretimindeki payları

	1830	1860	1880	1900	1913
ALMANYA	3.5	4.9	8.5	13.2	14.8
İNGİLTERE	9.5	19.9	22.9	18.5	13.6
RUSYA	5.6	7.0	7.6	8.8	8.2
FRANSA	5.2	7.9	7.8	6.8	6.1
AVUSTURYA/MACARİSTAN	3.2	4.2	4.4	4.7	4.4
ABD	2.4	7.2	14.7	23.6	32.0

Kaynak: Lütke, F,1966,518

Başarılı Alman sanayileşmesi ile dış ticaret politikası arasındaki bağlantıya yönelik soruysa, farklı şekillerde cevaplandırılmıştır. Werner Sombart “Der Moderne Kapitalismus” isimli eserinde, gümrük politikasının Almanya'nın gelişimi için fazla önem addetmediğini ortaya koymuştur. Gustav Stolper ise aynı şekilde bu faktörün fazla etkili olmadığını ileri sürmüştür (Stolper, G. 1940, s. 37). Friedrich Lütge ise “Deutschen Sozial – und Wirtschaftsgeschichte” isimli eserinde bu görüşlere karşı çıkmıştır. Lütge gümrük duvarlarının 1818 yılında makul durumdayken, 19. yüzyılın 70'li yıllarından itibaren hızla yükseltildiğini ifade etmiştir.

Buna göre Alman sanayileşme süreci politik destekle hayat bulmuş ve bir yandan aşırı güçlü İngiliz rekabetinden korunmayı ve diğer yandan yabancı pazarların ele geçirilmesini hedeflemiştir: “Buna göre sürekli yükseltelen gümrük duvarları olmaksızın, Alman sanayileşme süreci düşünülemez” (Lütge, F., 1966, s. 519).

Friedrich Wilhelm Henning ve Wolfram Fischer ise yurt dışındaki gümrüklerle uygun seviyede bulunan Alman korumacı gümrükleri bağlamında, esasında Almanya'nın bugünkü anlamda bir “Gelişmekte Olan Ülke” olmadığını açıklıyorlar (Henning, F. W., 1973, s. 96). Her ne kadar İngiltere'nin çok gerisinde olan Almanya, bununla birlikte Avrupa'nın diğer bölgelerinden daha geri durumda değildi. Bu durum Alman hazır mamul ihracatıyla ortaya konmaya çalışılmıştır: Almanya özellikle İngiltere'den geriye ve Belçika ile Fransa'dan da biraz gerideydi. Ama bu ümitsiz bir durumda olduğunu ve kalkınmak için bütün geçmişini silmesi gerektiği anlamına gelmez. Bu bağlamda İngiltere ile olan 2-3 nesillik farkı kapatmak için, daha fazla devlet desteğine ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür” (Fischer, W., 1976, s. 291).

Tarihsel perspektif itibarıyla çeşitli gelişim stratejilerini birbiriyle karşılaştıran Ha – Joon Chang, Alman sanayileşmesinde gümrük duvarlarının büyük rol oynamadığını belirtmiştir (Chang, H. J., 2002, s. 32). Zaten korumacı gümrükler ancak 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Alman sanayisini koruyacak kadar yeterince yüksekti. Tabii bu Alman

devletinin bundan önce sanayileşme konusunda bir rol oynamadığı anlamına gelmez. Evet, Alman devleti destek olmuştur, ama bunun için farklı vasıtalar kullanmıştır.

2. JAPONYA'NIN EKONOMİK GELİŞİMİ

2.1. İkinci Dünya Savaşına Kadar Devam Eden Birinci Sanayileşme Aşaması

Japon mucizesi sanılanın aksine II. Dünya Savaşı sonrası yaratılmış olmayıp, temelleri çok daha önceki yıllara 18. ve 19. yüzyıllara kadar giden uzun bir sürecin belirli bir sonucudur denilebilir. Gerçekten de, Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonrası sergilediği başarılar, 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleştirdiği atılımların, konulan temel taşların üzerine çıkılmasıdır. Bu akımlar, 1540-1856 Edo ve 1868 –1914 Meiji dönemlerinde gerçekleştirilmiştir. 250 yıl kadar süren Edo Dönemi boyunca Japonya neredeyse tümüyle dış dünyaya kapalı kalmıştır. Bu süre içinde ülkeye yabancıların girişi ve Japonlar'ın ülke dışına çıkışı yasaklanmış ve ticari ilişkiler sadece Nagasaki şehrinde bulunan Deşima adlı iskeleden yürütülmüştür. Ancak gene bu dönemde, Avrupa'daki gelişmeler, özellikle bilim-teknik alanındaki buluşlar, o ülkelere yollanan özel heyetler ya da yetişmiş elemanlar aracılığıyla yakından izlenmiş, önemli olanlar aktarılabilmıştır. Edo döneminin kapalılığı tek yönlüdür. Bilgi akımı, yeni buluşların aktarımı işlemi durmamış, devam etmiştir. Gene bu dönemde daha önceki yüzyıllarda Kore yoluyla Çin'den aktarılan birçok kültür, teknik ve buluş tümüyle özümsemiş yerleştirilmiş ve güçlü bir sanayileşmenin alt yapısı bu uzun kapalılık döneminde sağlam bir şekilde atılmıştır. Japonya'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlatıp bugüne dek süren kalkınma çabaları değerlendirilirken bu nokta göz ardı edilmemelidir.

Japonya, tarihinde (II. Dünya Savaşı sonrası dönem, 1946-1952 hariç) yabancı işgale uğramamıştır. Bunun sonucu olarak da etnik ve kültür bakımından homojen bir yapı geliştirilebilmiştir. Özellikle Edo Dönemi, ülkede Japon olma bilincinin iyice yerleşip güçlendiği bir dönemdir.

Bu uzun kapalılık döneminin ardından 1850'li yıllarla birlikte Batılı devletlerin Japonya'yı, dış ilişkilere (özellikle ticari) açmak için yoğun baskılar yaptığı görülmektedir. Gelişen uluslararası deniz ticareti, buharlı gemiler için su ve kömür alınacak liman gereksinimi ve Çin üzerinde kızılsan İngiliz – Rus ve ABD rekabeti, sonunda Japonya'yı da zorlamaya başlamış ve ülke istemese de Batılılarla ticari ilişkilere zorlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı ülkeler, Japon yöneticileri ile peş peşe bazı ticari antlaşmalar imzalayıp ticari ve hukuki birtakım ayrıcalıklar kazanmışlardır. Bu antlaşmalara Japonlar, Fubyodo Joyaku (Eşit Olmayan Antlaşmalar) derler. Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından İngiltere ve Rusya ile benzer antlaşmalar imzalanır.

Japon sanayileşmesinin bir diğer özelliği geçmiş ile bugünün ve geleceğin birlikte korunarak geliştirilmesidir. Diğer bir deyişle, yeni bir kurum, değer ya da teknik dışarıdan alınırken, o zamana kadar kullanılan var olan kurum tümüyle dışlanıp unutulmamaktadır. Yapılan şey, eski kurumun yeni ile birleştirilip geliştirilerek bir süreç içinde yenileştirilmesi ve yaşatılmasıdır. Örneğin; Japon insanının ev yaşamı dün olduğu gibi bugün de yerde geçer. Yerde oturur; yerde okur, çalışır ve gene yerde yatar. Ancak, bu yer yaşamına bugün teknolojinin sağladığı tüm kolaylıklar monte edilmiştir. Örneğin; mangal ile ısıtılan ve bizdeki (Türk kültüründeki) tandıra çok benzeyen kotatsu, bugün elektrikle ısıtılmaktadır.

Japonya ancak antlaşmaların 1911 yılında sonlanmasıyla birlikte ticaret politikasında tam otonomiye kavuşmuştur. Bununla birlikte zayıf gümrük duvarları olmasına rağmen, Japon piyasası çok sayıda yabancı malın istilasına uğramadı ki bunun en büyük nedeni Japonların tüketim alışkanlığından ileri gelmekteydi. Batılı tüketim alışkanlıklarını benimseyen küçük bir elitin dışında, batılı ürünlere yönelik arz çok sınırlı kalmıştır (Hunter, J. 1998, s. 86).

Meiji restorasyon döneminin başlamasıyla birlikte ekonomik gelişim süreci devreye girmiştir ve devlet burada özellikle modern bir alt yapı oluşturma çabalarına odaklanmıştır. Yol – demiryolu – kanal yapımı, posta – telgraf sistemi oluşturulması daha ziyade devlet veya devlet destekli özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Japon devletinin bu reform dönemindeki sloganları ‘zengin millet-güçlü asker ve sanayiye geliştir, şirketleri destekle’ idi. Japonya’nın 40 yıl süren bu ilk kalkınma ve batıyı yakalama döneminde ekonomik ve sosyal dönüşüm gerçekleşmiştir. Japonya’da Almanya gibi ‘geç kalkınan ülkeler’ kavramına temel olmuştur. Japonya sanayi politikasının temeli kabul edebileceğimiz ‘sektör seçimi’ stratejisinin kökenleri de, Meiji dönemine dayanmaktadır. Japonya’da sanayileşme sürecinin öncüsü sayılan tekstil sektöründeki politikalar, buna iyi bir örnektir. Japonya’da sanayinin öncüsü kabul edilen tekstil sektörünün gelişmesinde kamunun öncü ve doğrudan oynadığı rol tartışmaya mahal vermeyecek kadar açıktır. Kamu yatırımlarının ve programlarının ortaya çıkardığı pozitif dışsallıklar, burada çok önemli rol oynamıştır. Kamu politikaları ve yatırımları, özel tekstil şirketlerinin ve bunlar için gerekli insan kaynaklarının oluşumunda etkili olmuştur.

Bu dönemde kurulan eğitim bakanlığı ise kısa sürede batılı fikir ve tekniklere uyumlu iyi işleyen bir eğitim sistemi tesis etmiştir. Hükümet bununla birlikte doğrudan ekonomiye de müdahil olmuştur. Burada kilit öneme sahip özel şirketler devlet tarafından sübvansé edilmiş veya devlet bizatihi kendi yabancı teknolojiyi yurt içine sokabilmek amacıyla model fabrikalar inşa etmiştir (Hunter, J. 1998, s. 104; Chang, H. J., 2002, s. 47).

Teknik eğitim ise ya Japon öğrencilerin, işçilerin veya devlet memurlarının yurt dışında staj-eğitim görmeleriyle sağlanıyor, ya da yabancı işçi, öğretmen veya yatırımcılar ülkeye davet edilerek çözümlenmeye çalışılıyordu. Batıdan gelen uzmanların sayısı 1857 yılında 527 ile rekor düzeye çıkmıştı ki bunun ardından iyi işleyen Japon eğitim sistemi sayesinde yerlerine yerli teknikerler idame edilmiştir (İto, T. 1992, s. 32; Chang, H. J. 2002, s. 47; Hunter, J. 1998, s. 106; Franks, P. 1992, s. 32).

Japonya “Unequal treaties- eşit olmayan antlaşmaların” sona ermesiyle birlikte ticaret politikasını değiştirmiş ve gümrük duvarları koymuştur. Sanayi ürünlerine 1913 yılında uygulanan ortalama vergi oranı % 30’ları buluyordu ki bu Almanya ve Fransa’nın ilerisindeydi (Bairoch, P. 1993, s. 40). Japonya birinci dünya savaşından sonraysa lüks ürünler, endüstri maddeleri, tüketim maddeleri ve tarım ürünlerine gümrük vergilerini tekrardan yükseltti. Buna karşın 1926’dan itibaren hammadde ithalatı serbest bırakıldı.

Japonya sadece bütün sektörlerde korumacı politika yürütmemişti. Aynı zamanda demir-çelik sektörü gibi anahtar alanları korumaya almıştı. Bununla birlikte diğer önemsiz sektörler fazla korunmadığı için, otuzlu yılların başında gümrük vergisi oranları %24 civarındaydı (Hunter, J., 1995). 19. yüzyılda Japonya’da el işi gelişim gösterdi ve özellikle ipek – pamuk tekstili, seramik işi ve işlenmiş metal sektörleri Meiji restorasyon döneminden önce bile varlık göstermeye başladı. Sanayi üretimine geçiş ise ancak 70’li yıllarda ipek üretiminde bir dizi fabrikanın ortaya çıkmasıyla mümkün oldu. Aynı şekilde yüzyılın sonuna

doğru pamuklu tekstil ürünlerinde fabrikalar kurulmaya başlandı. Bunun yanı sıra çimento, kimya, cam, kâğıt, seramik ve bira üretimi, için fabrikalar kurulmaya başlandı, ama ağır sanayi henüz yoktu (Allen, G. C., 1996, s. 87).

1. Dünya Savaşı çıktığında Japonya pek çok Asyalı ülkeden daha fazla sanayileşmişti, ama bununla birlikte batılı ülkeler o dönemde Japonya'yı hala tarım ülkesi olarak sınıflandırıyordu. Ülke modern ve etkili kurumları, yüksek teknik bilgisi sayesinde 1. Dünya savaşındaki batılı düşmanlarıyla girdiği çetrefilli durumu değerlendirmesini bildi. Dünyada ortaya çıkan endüstriyel boşluğu Japonya kapattı ve Asya piyasalarının büyük bir bölümüne hâkim oldu.

Daha önce Avrupa ve ABD tarafından beslenen bu pazarlar, Japon sanayisinin tavan yapmasına neden oldu. Savaş yıllarında Japon fabrikaları % 70 ve ihracatı % 50 arttı ve ayrıca büyüme rakamı yıllık ortalama 4,8'i yakaladı (Allen, G. C., 1996, s. 87; Franks, 1992, s. 54). Savaş sonrası ortaya çıkan durgunluğa ve 1923 yılında meydana gelen şiddetli depreme rağmen, Japon sanayisi gelişimini sürdürmeye devam etti ve ülke otuzlu yıllarda tüketim maddeleri üretiminde önemli bir rol oynamaya başladı. Japonya'nın üretiminin büyük bir bölümünü o dönemde ipek- ve pamuk tekstilleri oluşturuyordu. 1929 yılında bu iki ürün, ülke ihracatının % 65'ini oluşturuyordu. Bu sektörler ancak otuzlu yıllarda önemini kaybetmeye başlamış ve kimya, çelik, makine sanayi başat olmaya başlamıştı. Bu sektörlerin oranı 1929-1937 arasında % 25'ten % 43'e yükselmiştir (Allen, G. C., 1996, s. 883).

2. Dünya Savaşı'na geçen süre içerisinde Japonya dünyadaki sanayileşmiş ülkelerin arasındaki yerini aldı ve büyük/ağır sanayi gerektiren ürünler üretmeye başladı (Allen, G. C., 1996, s. 888). Devlet iki dünya savaşı arasındaki dönemde önemli bir rol oynadı. Gerçi gümrükler oldukça düşüktü, ama bu devletin "bırakınız yapsınlar" politikası güttüğü anlamına gelmemektedir. Çünkü her türlü vasıtayı kullanarak ciddi anlamda müdahil oluyordu (Allen, G. C., 1996, s. 891).

Bunun ilerisinde Zaibatsu denen kurum faaldi ki burada memur, politikacı ve işadamları arasında yakın bir işbirliği söz konusuydu. Zaibatsular 19. Yüzyılın sonundaki özelleştirmelerden ortaya çıkan büyük holdinglerdi. Bu devasa holdingler Japon devleti tarafından ayrıcalıklı muamele görüyordu ve buna karşılık devlete finansal destek sağlıyor ve ekonomi politikasını şekillendiriyorlardı (Hunter, J. E., 1998, 107). Hükümetle işletmeler arasındaki bu karşılıklı ilişkiler, yeni projelerin hayata geçirilmesinde de devam ediyordu: hükümet stratejik öneme sahip yeni yatırım yapmak istediği zamanlarda, bununla ilgili Zaibatsulara hem danışıyor hem de gerektiğinde mali destek sağlıyordu (Allen, G. C., 1996, s. 892).

2.2. Hızlı Büyüme ve Yeniden Yapılanma

Japon ekonomisi 2. Dünya savaşından sonra çok zor bir konuma sürüklendi. Savaş milli servetin büyük bir bölümünü yok etmişti, özel hanelerin % 20'sinden fazlası ve milli üretim sermayesinin üçte biri kaybedilmişti. 1948 yılında kişi başına düşen gayri safi milli hâsıla sadece 380 dolardı. Amerikan işgal kuvvetleri ise 1945 yılından itibaren hem ülkeyi yeniden yapılandırmayı hem de askersizleştirerek demokratikleştirmeyi hedeflemişti. Ama bununla birlikte Japon militarizmin yeniden uyanacağı endişesi içerisinde, Japon ekonomisinin fazla kuvvetlenmesinin önüne geçilecekti (İchimura, S., 1998, s. 2-4; Kindleberger, C. P., 1996, s. 194). Amerika'nın uyguladığı Japonya politikası Kore savaşının

çıkması ve Çin’de komünistlerin iş başına gelmesiyle birlikte değişti. Doğu Asya’nın politik ve ekonomik istikrarı sağlamak için, Çin komünizmini dengelemek ve Kore’deki askeri birlikleri lojistik ikmalini sağlamak için, Japonya’nın ekonomik kalkınması teşvik edildi. Ülke “batı tipi demokrasiyle uzak doğu arasında bir köprübaşı rolü” üstlenmeliydi (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 179). 1952 yılındaki barış antlaşmasıyla birlikte Amerikan işgali sona erdi ve Japonya ekonomik-politik bağımsızlığına kavuştu (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 179).

50’li ve 60’lı yıllardaki Japon kalkınması, yüksek büyüme rakamları yakaladı ve ekonomi iş gücü yoğun sektörlerden sermaye yoğun ağır sanayiye geçiş yaptı. İkinci Dünya Savaşı Japon ekonomisini kuvvetli şekilde tahrip etmişti ve bağımsızlığını kazandığı dönemde halen zayıf konumdaydı (Koniya, R. ve İtoh, M., 1988, s. 175).

Japonya yirmi yıl sonra “sofistike teknoloji kullanan yüksek sanayileşmiş ” bir ülkeye dönüştü. Savaş sonrası dönemde gerçekleştirilen yeniden yapılanmayla yakalanan hızlı büyüme, birkaç rakam ışığında daha iyi anlaşılabilir. 1955-1971 arası Japon gayri safi yurt içi hâsıla oranı % 10’dan fazla büyüdü ve komünist olmayan ülkeler arasında ikinci sıraya yerleşti. Ülkenin ihracatı on kat arttı ve ortalama ücretler 3,5’luk bir faktör artışı gösterdi. Ham çelik üretimi 9.5 milyon tondan 117 milyon tona yükseldi ve en büyük 20 fırının 13’ü Japonya’daydı (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 188).

Japon dış ticaret politikası bu dönemde iki önemli noktaya ağırlık veriyordu. Bunun ilki sübvansiyonla yürütülen ihracat teşvikiydi. Burada kredi sağlanıyor ve vergi indirimine gidiliyordu ki bunun yanında yurt içinde üretilmesi muhtemel tüketim maddelerine ithalat sınırlaması getirilmişti. Japon dış ticaret politikasının diğer önemli hamlesiyse, Avrupa ve ABD modelinde modern endüstri kurumlarını geliştirmesi olmuştur (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 176).

Bu noktada sadece ve sadece gelişmiş ülkelerde yer edinmiş olan sanayi kolları desteklenmiştir ki bunun sonucunda bu endüstrilerin Japonya’da da başarılı olacakları düşünülmüştü. Japon sanayisinin tekstil ağırlıklı işgücü yoğun hafif endüstrisinden, sermaye yoğun ağır endüstriye ve bununla birlikte gemi yapımı, otomobil ve makine yapımına geçmesiyse bu Koruma Stratejileriyle gerçekleşti (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 177).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Japonya için mutlak anlamda gerekli olmayan malların ithalatı, belirli bir kota sistemi aracılığıyla kuvvetli şekilde sınırlanmıştı ve Japon şirketlere rekabet yaratacak olan yabancı şirketlere yatırım yapma izni verilmemişti. Hükümet diğer yanda ihracatı arttırmak için bir program uyguluyordu ki bu program ihraç sigortası, vergi muafiyeti ve uluslar arası pazarlama sistemi gibi enstrümanlardan meydana geliyordu. Hükümet yurt dışında piyasa araştırmaları yapıyor ve ürün-üretim teknikleri konusunda bilgilendirme topluyordu. Ayrıca aktif bir şekilde Japon ürünlerini yurt dışında tanıtıyordu. Genç Japon işletmeleri korumak içinse, bunları sübvansiyon ediyor, vergi muafiyeti sağlıyor ve uygun koşullarda borçlandırıyor. Bu enstrümanların büyük bölümü ünlü “uluslararası ticaret ve endüstri bakanlığı” tarafından koordine ediliyordu (Kohama, H., 1990 s.14).

Japonya sistemini 1961 yılında revize etti ve kota sisteminden gümrük duvarları uygulamasına geçti. Kuvvetli bir büyüme vaat eden sektörlerde (makine veya bilgisayar endüstrisi gibi) gümrük vergileri yüksekti, ama diğer sektörlerdeyse oldukça düşüktü. Ryutaro Komiya ve Motashige İtoh gümrük duvarlarının tespiti konusunda aşağıdaki prensipleri esas almıştır: 1. İşlenmemiş basit mallar için oran düşük tutuldu. 2. Tüketim maddelerine yönelik gümrük vergileri daha ziyade yüksekti, ama ara ürünler için düşüktü. 3. Japonya’da üretilmeyen mallar için düşük, Japon mallarına içeride rekabet yaratabilecek ürünler için

yüksek gümrük duvarları uygulandı. 4. Yüksek bir büyüme potansiyeli gösteren ve özellikle yeni kurulmuş olan sektörler için yüksek gümrük vergileri uygulaması. 5. Hammadde ve uluslararası alanda rekabet kabiliyetine sahip Japon malların alanlarına yapılacak ithalatlar için düşük gümrük vergileri. 6. Gelecek beklentisi olmayan durağan sektör için gümrük vergileriye, üretim faktörlerinin diğer alanlara kaydırılmasını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi. 7. Lüks ürünler için yüksek vergi, zorunlu ithalatlar-sağlık/egitim sektörü malları için düşük vergi uygulaması (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 183).

Japonya korumacı bir ticaret politikası uygularken, yurt dışından oranları düşürmesine yönelik baskı gelmeye başladı. Japonya dünya toplumundaki yerini muhafaza etmek ve yabancı ülkelerdeki piyasalarını korumak için zorunlu olarak liberalleşmek durumunda kaldı. Japonya bunun için 1955 yılında GATT (General Agreement of Tariffs and Trade” örgütüne formel anlamda dahil oldu, ama birçok önemli üye ülke tarafından “piyasalarının Japon mallarıyla dolma endişesi” nedeniyle dikkate alınmadı. Japonya ancak 60’lı yıllarda ticari kısıtlamaların kaldırılması ve ihracat teşvik tedbirlerinin azaltılmasından sonra GATT’a tam üye olabildi (Kindleberger, C. P., 1996, s. 196). Japonya aynı zaman İMF ve OECD üyesi de oldu. Bu organizasyonlara üye olmakla birlikte ticaret politikasında liberalleşmeye gitmek zorunda kaldı. Yurt dışına verilmiş olan bu tavizler, ihracat yönelimli Japon ekonomisi için gerekliydi (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 185). Charles Kinderberger ise bu liberalleşmenin oldukça zayıf gerçekleştiğini ve sadece bazı alanları kapsadığını belirtiyor.

2.3. Ticari İlişkilerinin Liberalleşmesi

20. yüzyılın başında Japonya’nın yüksek büyüme hızı biraz düşse bile, diğer ülkelerle kıyaslandığında hala yüksekti. Japonya 1953 yılı birinci petrol krizinin yaşandığı 1973 yılına kadar çok hızlı ve ihracata dayalı bir büyüme dönemi yaşadı. Japonya diğer ülkelere kıyasla her iki petrol krizinden sonra çabuk toparlandı. Ülke nihayetinde lider sanayileşmiş ülkeler arasına girdi ve ileri teknoloji alanında çok başarılı oldu. Meiji dönemi ile başlayan sanayileşme sürecinin temel amacı, askeri gücün geliştirmesine zemin hazırlamakken ikinci dünya savaşı sonrası sanayileşme sürecinin temel amacı refahın artırılması oldu. Bu dönemde, Japon hükümetleri yeni bir sanayileşme sürecini yürüttüler. Bu süreçte ticaret, finans ve sanayi politikaları el ele yürüdü. Bu süreç sonunda, ihracattaki büyüme hızları ithalatı aştı. Böylece dış ticaret fazlası verme hedefine ulaşılmış olundu. Burada önemli olansa, Japonya’nın dünya ticaretindeki payının giderek yükselmesidir, ama bu gerçekleşirken ülke giderek dış talebe bağımlı hale geldi ki bu Japon dış ticaret politikası üzerinde bir liberalleşme baskısı oluşturdu (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 190).

70’li yıllarda Japonya’nın önceliği sermaye yoğun ağır sanayi olmaktan çıktı ve araştırma yoğun ileri teknoloji ürünlerine kaydı. Teknolojinin belirleyici bir rol oynadığı otomobil üretimi ve elektrikli makineler üretimi önem kazandı ve işgücü yoğun tekstil sektörüyle ağır endüstrinin sağladığı ara ürünler (demir-çelik gibi) önemini yitirdi (Kohama, H., 1990, s.10).

Japonya 1969 ile 1972 yılları arasında pek çok ticari kısıtlamayı kaldırdı ve bunun sonucunda GATT standartlarına uygun olmayan kısıtlama sayısı 122’den 33’e düştü. Aynı şekilde GATT’a aykırı olan gümrük duvarları da yavaş yavaş ortadan kaldırıldı. Örneğin işlenmiş tarım ürünü ve sanayi mallarındaki indirim oranı yaklaşık %20’dir. Gümrük duvarlarının 70’li yıllarda indirilmesinde özellikle GATT yönetimindeki Tokyo -Toplantıları

önemli bir rol oynamıştır. Bu toplantıların nihayetinde endüstriyel ürünlere yönelik gümrük vergisi %33 oranında indirilmiş ve tarım ürünleri gümrük duvarları da aşağı çekilmiştir. Bunun yanında tarife dışındaki ticari kısıtlamaların kaldırılmasına yönelik anlaşmalar yapıldı (örneğin anti dumping yasaları, sübvansiyonlar v.s.). Tokyo-toplantılarının sonunda Japonya hemen 125 kalem üründe gümrük vergisi indirimine gitti (otomobil, bilgisayar dahil) (İnstitute of Economic Research, 1997, s. 199).

Japonya bundan sonrada gümrük vergilerini düşürmeye devam etti ve bunun sonucunda gümrük vergileri diğer gelişmiş ülkelerin vergilerinden daha düşük bir seviyeye indi (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 204). Gümrük vergilerinin indirilmesinin nedeni, Japon ekonomisinin değişen konumundan ve uluslar arası piyasalardaki durumdan ileri geliyordu (Koniya, R. ve İtoh , M., 1988, s. 206).

Japon endüstri mallarının dünya piyasalarında rekabet kabiliyeti kazanmış olmaları gerçeği ve hatta bunların kısmen fiyat-kalite bazında batılı ülkelerin ürünlerinin önüne geçmesi, Japon ürünlerine yönelik savunma mekanizmalarının yükseltilmesine neden oldu. Japonya ise dış talebe bağımlı olduğu için, genel anlamda uluslararası ticari engellerin ortadan kaldırılması konusunda faal olmak zorunda kaldı. Ayrıca ticari kısıtlamaların kaldırılması Japonya'nın çıkarınaydı, çünkü malları uluslararası rekabete dayanıyordu ve bu yüzden endişe edecek bir gerekçesi yoktu. (İfo İnstitute for Economic Research, 1997).

Japon ticaret politikası rotasını Serbest Ticaret yönüne çevirmişti. Bu politika daha sonraki yıllarda da takip edildi ve 1993 yılında Uruguay'da düzenlenen GATT toplantılarında, ülkenin çok düşük giriş kısıtlamaları uyguladığı ortaya çıktı. Buna rağmen Japonya hala korumacılık yapmakla suçlanır. Bunun nedeniyse gayri resmi tarife dışı ticaret kısıtlamalarında yatmaktadır, örneğin gizli antlaşmalar veya pratik uygulamalarda olduğu gibi. Yalnız eşyanın tabiatı gereği bu türden kısıtlamaları ortaya çıkartmak oldukça zordur.

2.4. Koruma Tedbirlerinin Japon Ekonomisine Etkisi

Meiji restorasyonundan 2. Dünya Savaşı'na kadar gerçekleşen Japon milli ekonomisi içerisindeki strüktürel değişimler, özellikle dış ticaret strüktürü incelendiğinde ülkenin ilk dönemde geri kalmış bir ülke olduğunu ortaya koyacaktır. İthal edilen ürünlerin % 92'si sanayi ürünleriydi ve ihrac edilen ürünlerin yarısı basit nitelikteydi. İhrac edilen malların büyük bölümünü, sanayi öncesi formlarda hazırlanmış olan tekstil ürünleri oluşturuyordu ki bunlar gerçek anlamda sadece düşük fiyatları nedeniyle uluslararası rekabette yerini alabiliyordu. Sanayileşmeyle birlikte Japon ihracatının strüktürü değişmeye başladı.

Basit ürünlerin oranı kuvvetlice düştü ve bunun yerini hafif sanayi ürünleri aldı. 20. Yüzyılın otuzlu yıllarında hafif endüstri önem kaybetmiş ve ağır sanayi ihrac faktörü olarak ortaya çıkmıştır. İthalatta ise basit ürünler artış göstermiş ve hazır mamuller ithalatı hızla azalmış. Ağır sanayi ürünleri ithalatı 1. Dünya Savaşı'na kadar sürekli artış göstermiş, fakat savaştan sonra süratle düşmüş. Sonuç itibarıyla dış ticaret strüktürü, tüketim maddeleri alanında sanayileşmenin 20. yüzyılın başında gerçekleştirildiğini ve Japonya'nın bu alanda uluslararası alanda rekabet gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Ülke 30'lu yıllarda ağır sanayi ürünleri ihrac etmeye başlamıştı ki bu ülkenin ağır sanayi hamlesini gerçekleştirdiği anlamına geliyordu. Meji restorasyonu döneminden 2. Dünya Savaşı'na değin geçen dönemde, ülkenin ekonomik büyümesi yıllık yaklaşık % 3'ler mertebesinin biraz üzerindediydi (Hunter, J. E., 1998, s. 78).

Bu gelişim seyri savaş yüzünden bozuldu ve Japon ekonomisi kuvvetli bir gerileme yaşadı. Bununla birlikte ülke kendisini süratle toparladı ve 50'li ve 60'lı yıllarda kuvvetli bir büyüme trendi yakaladı. Japonya'nın 1950'den 1970'li yılların başına kadar uzanan hızlı büyüme döneminin ana sonuçlarından bir tanesi, Japon ürünlerinin ABD ve Avrupa pazarlarındaki payının hızla yükselmesi oldu. Dolayısıyla, Japon firmaları uluslararası rakiplerine göre daha rekabetçi olduklarını göstermiş oldular.

Bu durum batıda, Japon kalkınmasının sadece sanayi politikaları ve özel sektörün dinamizmi ile açıklanamayacağı, özgün bir Japon yönetim tarzının olduğu ve bu tarzın Japon kalkınmasında rol oynadığı kanısını ortaya çıkardığı düşünülebilir. Bunun olası sebebi, Japonya'da araştırmacılarla birlikte bizzat pratisyenlerin geliştirdiği (sürekli iyileştirme), uzlaşma, hayat boyu istihdam gibi yönetim ilkelerinin şirketlerin rekabet gücünü artırdığı yönünde oluşan inançtır.

Japonya'nın kişi başına düşen gayri safi milli hâsılası 1957 yılında, Almanya'nın üçte biri, İngiltere'nin dörtte biri ve ABD'nin sadece 8'te biri kadardı. Yetmişli yılların başında Japonya ilk olarak İngiltere'yi geçti ve seksenlerin ortasında Almanya'nın rakamlarına ulaştı. Japonya bunun sonunda tam anlamıyla lider ekonomi ülkeleri kervanına katıldı (İfo İnstitute for Economic Research, 1997).

Japonya'nın hızlı ekonomik gelişimin temelinde, üretim strüktüründe yapmış olduğu değişiklik yatmaktadır. Bu değişim ihracata kuvvetli şekilde bağımlı olan bu ülkenin, gerçekleştirmiş olduğu ithalat-ihracat kalemlerindeki değişikliklerden takip edilebilir. Gıda maddeleri ithalatının düşmesi trendi, 2. Dünya savaşından sonrada devam etmiştir. Tekstil ihracatıysa savaşın hemen ardından yine Japonya'nın önemli ihracat kalemlerinden birisi haline geldi. En fazla dikkat çekense makine sektöründeki hızlı gelişimdir ki bunun içerisinde teknolojik nitelikleri yüksek ürünlerin oranı çok büyüktür. Buna göre Japonya tekstil endüstrisinden sonra ağır sanayiye geçmiş ve son olarak teknolojik nitelikli ürün üretmeye yönelmiştir ki bütün bunlar 30 yıllık bir zaman zarfında gerçekleşmiştir. Sanayi gelişiminde devletin rolü herkes tarafından önemli ve etkin olarak sınıflandırılmıştır (Macpherson, W. J., 1995, s. 81).

Japonya'nın 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kazandığı ekonomik başarılarla, çoğu zaman koruma tedbirlerinin başarılı uygulamasıyla açıklanmıştır. Japonya'nın süratli gelişiminde belirleyici olan faktör, gelecek vaat eden sanayi alanların somut bir şekilde desteklenmesi olmuştur (İto T., 1992, s. 301; İfo İnstitute for Economic Research, 1997; Beason R. ve Weinstein D. E. 1996, s. 294).

3. İKİ ÜLKENİN GELİŞİMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu noktada önce bu iki ülkenin ortak yönüne değinmek gerekir. Bu ülkeler zamanın başat ekonomik devlerine göre tarihsel gerekçelerden kaynaklanan olabildiğince geri kalmış bir ekonomik seviyeden, bir sanayi ülkesine dönüşmüştür. Her iki ülkede sanayi gelişimlerinin başında, daha gelişmiş ülkelerin şirketlerine karşı mücadele etmiştir. Almanya özellikle İngiltere'den gelen şirketlerle mücadele etti. Japonya ve güney Kore ise daha sonraları özellikle batı Avrupa ve ABD'den gelen rekabete karşı koymak zorunda kaldı.

İngiltere 19. yüzyılın ortalarında her yönüyle dünyanın önde gelen ekonomik gücüydü ki Almanya bu dönemde sanayi gelişimlerinin başındaydı. Aşağıdaki tablo büyük Britanya'nın endüstri sektöründeki büyük avantajını ortaya koyuyor. Almanya'da ise hala

tarım sektörü egemendi ve bu ülkelerde üretim sanayi öncesi şekillerde gerçekleşiyordu. İngiliz sanayisi ise her iki ülkeyle mukayese kabul etmeyecek oranda gelişmişti. Bu yüzden İngiltere için Almanya bu dönemde öncelikli olarak hammadde ve tarım ürünü kaynağı olarak hizmet ediyordu. Bu iki ülke hammadde ve tarım ürünü karşılığındaysa endüstriyel ürün satın alıyordu. İngiltere, Almanya ve ABD'nin 1860 yılında dünya sanayi üretimindeki paylarını gösteren tablo:

Dünya endüstriyel ürün üretimi

Büyük Britanya: %19,9

Almanya %4,9

ABD % 7.2 (Bairoch, P., 1982, s. 296)

Japonya tarihinde iki kez benzer bir duruma düşmüştür. Bunun ilki Meji restorasyonu döneminde. Ülke bu dönemde ilk kez batılı sanayileşmiş ülkelerle temas geçmiştir. İkincisi ise ikinci dünya savaşından sonradır, çünkü bu dönemde savaş öncesi kurulan Japon işletmelerin büyük bir bölümü yıkıma uğramıştır ki ülke belki sadece tüketim mallarında uluslararası alanda rekabet edebilecek konumdaydı.

Söz konusu iki ülkenin incelenen zaman dilimindeki avantajlarıysa hammadde veya daha doğrusu tarım ürünlerine sahip olmalarında yatıyordu. Bununla birlikte iç ve dış telkinler doğrultusunda (ve hatta avantajlı maliyet teorisi doğrultusunda) bu alanlarda uzmanlaşmaya yönelmemişlerdir. Hayır, bunun yerine kendi sanayilerini kurmaya çalışmışlardır. Almanya'da demir yolları yapımı sonucu kısa sürede rekabete dayanıklı bir ağır sanayi ortaya çıkmış olsa da, Japonya'da öncelikle tüketim malları sanayisi gelişmiştir. Fakat bu ülkeler söz konusu bu alanlarda avantajlı görünseler veya olsalar dahi, işgücü yoğun tüketim malları sanayisi konusunda uzmanlaşmaya gitmemişler ve ağır sanayinin gelişimini teşvik etmişlerdir. Bütün bu incelenen ülkelerde öncelik, var olan potansiyelinin kullanımına dönük olmaktan ziyade, gelişim potansiyelinin yükseltilmesine verilmiştir (Friedrich List mantığındaki üretken kuvvetler). İşte bu üretken kuvvetlere, ilk olarak halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi sonucu iyileştirme yapılmıştır.

Göç veren ülke olan Almanya'daysa 19. yüzyılın başında gerçekleştirilen eğitim sistemindeki genel iyileştirme sonucunda ve özellikle teknik eğitim yapısının oluşturulması neticesinde, bilimsel gelişim büyük bir ivme kazanmıştır. Benzer çabaların Japonya da sarf edildiğini görebiliriz. Bu iki ülkede özellikle yurt dışı eğitim sonucu teknik bilgiye ulaşma ve bunu kullanabilme kabiliyetinin geliştirilmesi önemli bir rol oynamıştır. Hatta Japonya'da devlet yabancı öğretmen, işçi ve yatırımcı çalıştırmaya başlamıştı. Burada amaç Japon halkının teknik kabiliyetini geliştirmek ve yatırımcılık becerisini arttırmaktı. Sonuç olarak ekonomik ve teknik anlamda daha gelişkin olan yurt dışından öğrenmenin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

Üretken kuvvetler aynı zamanda alt yapının geliştirilmesi sonucu (özellikle ulaşım alanında) teşvik edilmiştir. Sanayileşmenin şartlarından biri ucuz ve hızlı nakil olanaklarının sağlanmasıdır ki bunlar çoğu zaman devlet desteği sayesinde gerçekleşmiştir. Bu faktör Japonya'da göz ardı edilemeyecek mahiyetteydi, zira savaşların ardından alt yapılarını büyük oranda yenilemek zorunda kalmışlardır. Ayrıca bu noktada ekonomik ve siyasi kurumlarında büyük önemi vardır, çünkü bunlar mutlaka büyüme süreci olabildiğince destekleyecek biçimde kurgulanmalıdır.

Her iki ülkede sanayi işletmelerin yapılanması ve desteklenmesinin, zorunlu olarak devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerektiğini kabul etmişti. Milli ekonomiye doğrudan müdahaleler Almanya, Japonya görülmüştür. Bu ülkelerde hükümet ile ekonomi arasında yakın bir ilişki vardı, sorumlu bakanlıklar şirketler üzerinde nüfuz sahibiydi. Örneğin Almanya’da 19. Yüzyılın ilk yarısında Prusya maliye bakanı, ilk fabrikaların kuruluşunda belirleyici bir rol oynamıştır. Aynı şekilde Japonya’da da devlet sanayi kuruluşların tesis edilmesini teşvik ediyordu.

Bu ülkeler arasında farkı ortaya koyacak olursak eğer, o zaman devlet müdahalesinde kullanılan enstrümanların farklılığına değinmemiz gerekir. Almanya’da gümrük politikası kalkınma üzerinde daha küçük bir rol oynamıştır. Burada 19. Yüzyılın 70’li yıllarına kadar korumacılarla – serbest ticaretçiler arasında bir mücadele yürütülmüş ve ancak bu tarihten sonra serbest ticaretçiler üstün gelmeyi başarmıştı. Yüzyılın sonunda doğrusya Almanya ithalat rejimini sıkılaştırmıştır ki bunun nedeni bir yanda iç politik güç kavgasında yatmaktaydı ve diğer yanda Alman ekonomisinin uluslararası yönelimi bu konuda etkili olmuştur. Alman ekonomisinin erken dönemde bile yabancı talebe bağımlı olduğu görülmektedir ki bunun neticesinde ekonomik politik tedbirleri alırken yurt dışına bağımlı olan sektörlerin durumunu dikkat almak zorundaydı. Bununla birlikte devlet sübvansiyon ve diğer destekleme seçenekleriyle yeni endüstrilerin kuruluşuna doğrudan müdahil oluyordu. Ülke ancak imparatorluğun kurulmasının ardından birinci dünya savaşı başlarken etkin bir gümrük koruma politikası oluşturmuştur, ama burada Alman şirketlerin uluslararası alandaki rekabet kabiliyetini destekleyen “yoğunlaşma süreçlerinin liberal yönetimi” aracılığıyla önemli bir katkı sağlanmıştır.

Japonya ise “unequal treaties’in” bitimine değin yüksek gümrük duvarları olmadan endüstrisini desteklemek zorunda kalmıştır. Bu destek bir yandan modern bir ulaşım – ve iletişim sisteminin kurgulanmasıyla gerçekleşmiş ve diğer yandan eğitim sisteminin iyileştirmesini kapsamıştır. Ama Japon hükümeti bunun yanında seçilmiş özel şirketleri doğrudan sübvansiyon ve diğer yardımlarla desteklemiştir. Japonya ancak 1911 yılından sonra korumacı gümrük enstrümanını kullanabilmiştir ki bu gümrükler bundan sonraki dönemde önemli bir rol oynamıştır. Seçilmiş olan anahtar nitelikteki endüstriler bilinçli bir şekilde “koruma-yetiştirme gümrükleri” tarafından desteklenmiştir. Bu gümrük oranları pek yüksek görünmese bile, diğer desteklerin birleşimiyle birlikte dış rekabete karşı oldukça kapsamlı bir koruma duvarı oluşturulmuştu. Japonya’nın ikinci dünya savaşı sonrasındaki koruma stratejisi de yine bu birleşiminden meydana getirilmişti (ithalat kısıtlamaları ve yurt içi destek önlemleri). İthalat kısıtlamaları ancak 70’li yıllarda yurt dışından gelen baskı sonucu ve şirketlerin artık dış rekabetten korkmamaları üzerine gevşetilmiştir. Her iki ülkenin kullanmış olduğu enstrümanlar kısmen farklı olmuş olsa bile, bu ülkelerde bilinçli bir şekilde sanayi sektörünü devlet tarafından desteklendiğini görebiliriz.

Örneğin Japonya Almanya’dan farklı olarak desteklemeye başladıkları sektörlerde destekledikleri şirketleri bilinçli olarak seçmişlerdir. Almanya’daysa sanayinin gelişimi daha ziyade genel bir destek üzerinden gerçekleşmiştir. Uzun vadede uluslararası alanda rekabet edebilecek seçili şirketlerin bilinçli bir şekilde desteklenmesi ise, hükümetin önemli oranda muktedir olmasını ve gelişim ihtimallerini tam olarak analiz etmiş olmasını gerektirir.

Koruma enstrümanlarının seçimi aynı zamanda bu ülkelerin yurt dışına olan bağımlılıklarıyla da orantılıydı. Almanya, Japonya dış pazarlara çok daha fazla bağımlıydı ve gümrük duvarı politikası uygulamalarını buna göre düzenlemek zorundaydı. Bu ülkeler bu

nedenden dolayı yurt içinde farklı destekleme önlemlerine sarılmak durumundaydı ve ithalat rejimlerini ancak belirli sektörler üzerinde diledikleri gibi şekillendirebiliyorlardı.

Her iki ülkede rekabet olanağına sahip bir sanayi tesis ettikten sonra, söz konusu koruma tedbirlerini kısmen ortadan kaldırmıştır. Gerçi bu ülkelerin hepsinde korumacı gümrükleri devam ettirmeye yönelik iç baskı vardı, hatta bazı noktalarda koruma tedbirleri “yaşamsal önem” arz etmeye başlamıştı, ama ticaret politikasında genel anlamda serbest ticaret trendi hâkim olmuştu.

Burada incelediğimiz tarihsel örnekler, “infant industry-bebek endüstri” tedbirlerinin uluslararası rekabet kabiliyetine sahip endüstri sektörünün oluşturulmasında başarılı olabileceğini ortaya koymuştur. Korumacı gümrükler duvarları burada bütünüyle dünya piyasalarından bir kopuş olarak görülmemelidir ve bunun yerine yerli ekonomin zamana dayalı bir öğrenme süreci olarak değerlendirilmelidir. İşte bu bağlamda List’in üretken kuvvetler teorisi büyük önem taşımaktadır. Burada belirleyici olan, ekonominin uzun vadede üretiminin artmasıdır, kısa vadeli avantajların değerlendirilmesiyle fazla önem addetmemektedir. Kullanılan enstrümanların çeşitliliği ise, başarılı bir sanayileşmenin pek çok yolunun olduğunu gösterir. Ayrıca tecrübeler bize koruma tedbirlerinin ancak aşırı kuvvetli dış ülkelere karşı zorunlu bir uygulama olduğunu ve asla sanayileşme için yeterli bir koruma sağlamadığını göstermektedir.

SONUÇ

Yukarıda ortaya koyduğumuz teorik ve tarihi gerçekler, koruma tedbirleri argümanın günümüz ekonomi politik tartışmalarında haksız yere ihmal edildiğini ortaya koymaktadır. Koruma tedbirleri teorileri güncel olarak egemen büyük gelişim farklılıklarını, sanayileşmenin önemli rolünü ve ekonomik kalkınmanın dinamiğini dikkate alıyor ve buradan yola çıkarak zamana uygun koruma tedbirlerini ortaya koyuyorlar. Almanya, Japonya örnekleri bize, Neo-klasik ekonomistlerin büyük bir bölümünün iddialarının aksi şekilde, başarılı bir gelişime yol açtıklarını ortaya koymuştur.

Uluslararası ticaretin iki temel teorisinden bahsederek; bunların birincisi uluslararası takası kaybedenin ve kazananın olduğu bir çatışma olarak gören Merkantilist-Keynesçi görüştür. İkincisi ise bütün ülkelerin kendi çapında kar elde ettiğini savunan Klasik-Neoklasik görüştür. Koruma tedbirleri argümanıysa bu iki yaklaşım arasındaki bağlantı olarak görülebilir. Eğer ticaret güçlü, eşit haklara sahip ve içte istikrarlı ülkeler arasında gerçekleşirse, o zaman bu ticarete dâhil olan bütün ülkelerin ortaya çıkan refahtan kar ettiklerini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Uluslararası ticaret bu durumda refah arttırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkar. Fakat eğer ticaret yapan ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar çok büyükse ve Ülkelerin kendi içlerinde ekonomik problemler varsa (örneğin yüksek işsizlik gibi), o zaman ortaya çatışma çıkar. Gelişmiş sanayi ülkeleri, gelişmekte olan ülkelerin üzerinden kar eder ki gelişmekte olan ülkeler uluslararası ticarete refah kaybı yaşar. Burada koruma tedbirleri argümanını kabul eden tarafların büyük bölümü, gerçekte serbest uluslararası ticarete karşı değiller ve sadece belirli durumlar için kısıtlamayı savunurlar. Bunlar serbest ticaret teorisini savunan klasik-neoklasik görüşe, eğer ticaret birbirine denk ülkeler arasında gerçekleşirse hak verirler. Yalnız bununla birlikte koruma tedbirlerini savunan teorisyenler, söz konusu denklemim farklı gelişmişlik seviyesinde olan ülkeler için uygulanamayacağını savunur. İşte ülkeler

arasındaki bu farklılıklar neoklasik teoride neredeyse hiç dikkate alınmaz. Örneğin List bu bağlamda şu sözleri sarf etmiştir: “Koruma tedbirlerinin faydası konusuna gelince, bunların etkili olmasının tamamıyla o ülkenin koşullarına bağlı olduğunu söyleyebilirim.”

Oysa bu farklılıkların teorilere dâhil edilmesinin gereği, batılı sanayileşmiş ülkeler ve bazı doğu Asya ülkelerini dünyanın kalaniyle kıyasladığımız zaman kendiliğinden görebiliriz. Zira günümüzde bu iki grup arasında devasa farklılıklar egemendir. Ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar giderilmediği sürece, uluslararası ticaretin çatışmalara gebe olacağını söylemek mümkündür.

İşte bu durumda ülkelerin olabildiğince pozitif bir dış ticaret bilançosu yakalamak için çatışmaya girmelerini varsayan Merkantilist-Keynesci görüş geçerlidir. Bu faktörler ayrıca yüksek düzeyli bir istihdam seviyesiyle bağlantılıdır. Ülkeler arasındaki bu çatışmalar, aynı zamanda istihdam üzerine yapılan çatışmalardır. Endüstri devletleri ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki serbest ticaret, üçüncü dünya ülkelerinin tarımsal ürün üretimi konusuna yoğunlaşmalarına yol açıyor. Endüstriyel ürünlerse (işgücü yoğun bazı istisnalar dışında) batılı endüstrileşmiş ülkelerde üretilir.

Klasik-neoklasik teorinin temsilcileri tarafından pozitif olarak değerlendirilen bu uluslararası işbölümü, koruma tedbirleri savunucuları tarafından ülkeler arasındaki refah farkını arttırdığı gerekçesiyle ret edilir.¹ Bunun nedeniyse sanayi sektörünün taşıdığı önemli rolde yatmaktadır, çünkü bu sektör ülkelerin ekonomik ve toplumsal kalkınmalarının bir ön şartını oluşturmaktadır. Sadece sanayileşmeyle birlikte gelişmekte olan ülkelerdeki üretken kuvvetler iyileştirilebilir. Ayrıca ancak sanayileşme sonucu ekonomik gelişimi sağlayan öğrenme süreci başlatılabilir. Hızlı teknik ilerlemeyi ve buna bağlı olarak gelişen sanayinin dinamiğini, ekonomik teoriye bütünleşmeye hizmet eden üretken kuvvetler teorisi esas itibarla koruma tedbirleri argümanının anahtarı konumundadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik-politik düşüncelerinin bazını bu üretken kuvvetlerin yapılanması ve geçici avantajlardan yararlanmama felsefesi yatmalıdır. Evet, uzun vadeli temel iyileştirmeler uğruna, kısa vadeli çıkarılardan vazgeçilmelidir. Üretken kuvvetlerin artırılması için gerekli olan sanayileşme, yerli yatırımcıları daha gelişmiş olan yabancı rekabetten koruyan geçici tedbirlerle tesis edilebilir. Bu koruma tedbirleri daha önce gösterildiği üzere farklı formlara bürünebilir. Bütün ülkelerde görünen ortak yön ise, bunların tarımsal üretime veya işgücü yoğun sanayi ürününe odaklanmamış olmamış olmalarıdır ki burada geçici bazı avantajlardan yararlanmaktan vazgeçmişlerdir. Bu şekilde yurt dışından kendilerini koruyarak bir eğitim sürecine girmişler ve bunun akabinde yüksek teknolojiye dayanan endüstrilerini kurmuşlardır.

Sadece ülkeler arasındaki büyük ekonomik farklılıklar giderildiği zaman, bütün ülkelerin avantajlı olduğu ve “mukayeseli üstünlük-avantaj prensibine” dayalı bir uluslararası ticaret gerçekleşebilir. Koruma tedbirleri her derde deva ilaç olarak görülmemelidir, ama üretken kuvvetlerin tesisinde ve gelişmiş endüstri ülkeleriyle olan farkın kapanmasında yardımcı olabilirler. Zamana dayalı bu koruma bağlantısı, bazı sektörlerde kendini geliştirme fırsatı verebilir.

¹ Dünya bankası başkanı James Wolfensohn’a göre, dünya üzerindeki en zengin % 20 ile dünya üzerindeki en fakir %20’lik kitleler arasındaki fark, 20. yüzyılın 90’lı yıllarında 37 misli artmıştır - Neue Züricher Zeitung, 22 Eylül 2002

KAYNAKÇA

- ALLEN, G. C. (1966). *The Industrialization of the Far East*, in: Postan, Michael M./Habakkuk, Hrothgar J. (Eds.), Cambridge Economic
- BAIROCH, P. (1982). International Industrialization Levels from 1750 to 1980, in: *Journal of European Economic History*, 11, 269-310.
- BAIROCH, P. (1993). *Economics and World History: Myths and Paradoxes*, New York: Harvester Wheatsheaf.
- BEASON, R. ve Weinstein, D. E. (1996). *Growth, Economies of Scale, and Targeting in Japan (1955-1990)*, in: *The Review of Economics and Statistics*, 78(2), 286-295.
- BESTERS, H. *Die Bedeutung Friedrich Lists in Vergangenheit und Gegenwart*, Baden-Baden.
- BORN, K. E. (1966). *Moderne deutsche Wirtschaftsgeschichte*, Köln- Berlin.
- BRAUN, R. (1976). *Industrielle Revolution – Wirtschaftliche Aspekte*, Köln
- CHANG, H. J. (2002). *Kicking away the Ladder – Development Strategy in Historical Perspective*, London: Anthem Press.
- DIEHL, K. ve Mombert, P. (1920). *Ausgewählte Lesestücke zum Studium der politischen Ökonomie*, Jena.
- DIPPEL, H. (1997). *Geschichte der USA (Beck'sche Reihe)*, München.
- DÜHRING, E. (1900). *Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Sozialismus von ihren Anfängen bis zur Gegenwart*, Leipzig.
- EHEBERG, K. T. (1841). *Historische und kritische Einleitung*, List, Friedrich, Das nationale System.
- FECHTER, U. (1974). *Schutzzoll und Goldstandard im Deutschen Reich – Der Einfluss der Schutzzollpolitik auf den internationalen Goldwährungsmechanismus* (Neue Wirtschaftsgeschichte, 11), Köln, Wien: Böhlau Verlag.
- FECHTER, U. (1974). *Schutzzoll und Goldstandard im Deutschen Reich – Der Einfluss der Schutzzollpolitik auf den internationalen Goldwährungsmechanismus*, Köln- Wien.
- FISCHER, W. *Das Verhältnis von Staat und Wirtschaft in Deutschland am Beginn der Industrialisierung*
- FRANKS, P. (1992). *Japanese Economic Development– Theory and Practice* (The Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series), London, New York: Routledge.
- HARROWER, G. H. (1887). *Alexander Hamilton als Nationalökonom*, Inaugural-Dissertation, Vereinigte Friedrichs Universität, Halle-Wittenberg.
- HAUSER, K. (1989). Friedrich List, in: Starbatty, Joachim (Hrsg.), *Klassiker*, 225-244.
- HAUSSERR, H. (1966). *Der Zollverein und die Industrialisierung*, in: Born, Karl Erich (Hrsg.), *Deutsche Wirtschaftsgeschichte*.
- HAUSSER, H. *Der Zollverein und die Industrialisierung*

- HEİN, W. (1999). *Dieter Senghaas – Von Europa lernen: Autozentrierte Entwicklung und Zivilisierung.*
- HEMMER, H. R. (1988). *Wirtschaftsprobleme der Entwicklungsländer: Eine Einführung,* München: Verlag Franz.
- HENDERSON, W. O. (1955). *Peter Beuth and the Rise of Prussian Industry, 1810-1845,* in: *The Economic History Review, New Series, 8(2), 222-231.*
- HENDERSON, W. O. (1972). *Britain and Industrial Europe – Studies in British Influence on the Industrial Revolution in Western Europe, 3. Ed.,* London: Leicester University Press.
- HENDERSON, W. O. (1975). *The Rise of German Industrial Power 1834-1914,* London: Temple Smith.
- HENNING, F. W. (1973). *Die Industrialisierung in Deutschland 1800 bis 1914,* Paderborn. Ifo Institute for Economic Research/Sakura Institute of Research. (1997). *A Comparative Analysis of Japanese and German Economic Success,* Tokyo, Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag.
- KARL, E. (1966). *Deutsche Wirtschaftsgeschichte.*
- KAUFHOLD, K. H. *Deutschland 1650-1850*
- KINDLEBERGER, C. P. (1978). *Economic Response: Comparative Studies in Trade, Finance, and Growth,* Cambridge Mass., London: Harvard University Press.
- KINDLEBERGER, C. P. (1996). *World Economic Primacy: 1500 to 1990,* New York, Oxford: Oxford University Press.
- KRUSE, A. (1997). *Geschichte der volkswirtschaftlichen Theorien,* Berlin.
- KUTZ, M. (1974). *Deutschlands Aussenhandel von der französischen Revolution bis zur Gründung des Zollvereins – Eine statistische Strukturuntersuchung zur vorindustriellen Zeit (Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Wiesbaden.*
- KUTZ, M. (1974). *Deutschlands Aussenhandel von der französischen Revolution bis zur Gründung des Zollvereins – Eine statistische Strukturuntersuchung zur vorindustriellen Zeit (Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, 61),* Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- LACHMANN, W. (1989). *Lists wissenschaftliches Opus – Eine moderne Würdigung.*
- LAMBİ, I. N. (1963). *Free Trade and Protection in Germany, 1868-1879 (Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, 44),* Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- LAMBİ Ivo, Nikolai. (1963). *Free Trade and Protection in Germany, 1868-1879 Vierteljahrschrift für Sozial und*
- LİST, F. (1827). *Grundriss der amerikanischen politischen Ökonomie (Outlines of American Political Economy, engl. orig. 1827),* übers. von Emma Vogel, Angelika Steinschulte, Gabriele Liebig, Wiesbaden: Böttiger.
- LİST, F. (1837). *Die Welt bewegt sich: Über die Auswirkungen der Dampfkraft und der neuen Transportmittel auf die Wirtschaft, das bürgerliche Leben, das soziale Gefüge*

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 48 Mart – Nisan 2015

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

und die Macht der Nationen (Le monde marche, franz. orig. 1837), übers. von Eugen Wendler, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1985.

LİST, F. (1838). Das natürliche System der politischen Ökonomie, orig. 1838, Berlin: Akademie-Verlag.

LİST, F. (1841). Das nationale System der politischen Ökonomie, orig. 1841, 8. Aufl., Stuttgart, Berlin: Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger.

LÜTGE, F. (1966). *Deutsche Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* (Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft), 3. Aufl., Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag.

LÜTGE, F. (1966). *Deutsche Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, Berlin, Heidelberg, New York.

MEUSER, E. (1914). *List und Carey als wissenschaftliche Nationalökonomien*, Mainz.

MOLSBERGER, J. (1990). *Der Beitrag Friedrich Lists zur Gewerbe- und Industriepolitik, Bedeutung*.